

УДК 658.016

Барна М. Ю.

martabarna@lute.lviv.ua, ORCID ID: 0000-0001-5248-9774

Researcher ID: G-9493-2019

д.е.н., проф., професор кафедри туризму та готельно-ресторанної справи,
Львівський торговельно-економічний університет, м. Львів**Яблонь В. Д.**

iablon@ukr.net, ORCID ID: 0009-0008-7202-426X

к.е.н., викладач кафедри міжнародної економіки, маркетингу і менеджменту,
Івано-Франківський навчально-науковий інститут
Західноукраїнського національного університету, м. Івано-Франківськ

ІМПЕРАТИВИ РОЗВИТКУ ТУРИСТИЧНОГО КОМПЛЕКСУ В УМОВАХ ВІЙНИ

Анотація. У статті у фокусі уваги перебувають питання організації та реалізації політики розвитку туристичного комплексу країни. Актуалізується проблематика державної політики управління розвитком туристичних комплексів, як перспективної форми формування на території країни цілісного комплексу суб'єктів, що забезпечують основні і допоміжні функції туристичного обслуговування та задоволення потреб населення в туристичних і супутніх з ними послугах. Метою статті є узагальнення проблематики та визначення імперативів розвитку туристичного комплексу країни в умовах війни. Доведено, що області Карпатського регіону України є територіями з високим рівнем туристичного потенціалу, а також гарними передумовами для функціонування й розвитку туристичного комплексу. Природно-ресурсний та історико-культурний потенціал областей регіону в поєднанні з вигідним географічним положенням слугує переконливим аргументом на користь висновку про існування прямих передумов для розвитку тут туристичного комплексу. Однак, попри наявні позитивні передумови, спери пандемія COVID-19, а надалі повномасштабна війна послабили можливості для розвитку туризму регіону, зокрема призвели до масового відтоку населення за кордон, зниження рівня доходів та звуження, таким чином, місткості внутрішнього ринку, зокрема туризму, зменшення чисельності діючих турагентств, туроператорів, закладів тимчасового розміщення, погіршення стану об'єктів оздоровчого, лікувального та санаторно-курортного потенціалу. Показано, що з метою забезпечення вищого рівня керованості державної політики та перебігу процесів розвитку туризму слід ухвалити та реалізувати Стратегію розвитку туристичного комплексу Карпатського регіону України, метою якої є керований стратегічно вивіреним розвиток туризму як комплексу, реалізація його потенціалу в економіці, зростанні якості життя населення областей регіону, Стратегічні цілі державної політики мають передбачати: формування й популяризацію спільного туристичного продукту; досягнення єдиної візії модернізації туристичного комплексу регіону; вплив на нарощення ресурсного потенціалу туристичного комплексу і регіону; внесок у реалізацію потенціалу соціально-економічного розвитку регіону; розумну диверсифікацію. Важливе значення має конвергенція положень стратегічного планування розвитку туристичного комплексу регіону з оперативними цілями стратегій регіонального поступу та програм розвитку туризму в областях регіону. Аргументовано, що планування та реалізація державної політики розвитку туристичного комплексу Карпатського регіону України має відбуватися на засадах відповідного організаційно-економічного механізму, який складається з управлінської підсистеми та взаємопов'язаних організаційного і економічного блоків, які містять заходи, що мають бути поетапно реалізованими.

Ключові слова: туризм, туристичний комплекс, державна політика, стратегія розвитку, туристичні кластери, дестинації.

Barna Marta*martabarna@lute.lviv.ua, ORCID ID: 0000-0001-5248-9774**Researcher ID: G-9493-2019**Doctor of Economic Sciences, Professor, Professor of the Department of Tourism and Hotel and Restaurant Business, Lviv University of Trade and Economics, Lviv***Iablon Volodymyr***iablon@ukr.net, ORCID ID: 0009-0008-7202-426X**Candidate of Economic Sciences, Teacher of the Department of International Economics, Marketing and Management, Ivano-Frankivsk Educational and Scientific Institute of the West Ukrainian National University, Ivano-Frankivsk*

IMPERATIVES OF THE DEVELOPMENT OF THE TOURIST COMPLEX IN THE CONDITIONS OF WAR

Abstract. *The article focuses on issues of organization and implementation of the country's tourist complex development policy. The issues of the state policy of managing the development of tourist complexes are being updated, as a promising form of formation of a complete complex of entities on the territory of the country, which provide the main and auxiliary functions of tourist service and satisfy the needs of the population in tourist and related services. The purpose of the article is to generalize the problems and determine the imperatives for the development of the country's tourist complex in the conditions of war. It has been proven that the regions of the Carpathian region of Ukraine are territories with a high level of tourist potential, as well as good prerequisites for the functioning and development of the tourist complex. The natural-resource and historical-cultural potential of the regions of the region in combination with a favorable geographical position serves as a convincing argument in favor of the conclusion that there are direct prerequisites for the development of a tourist complex here. However, despite the existing positive preconditions, first the COVID-19 pandemic, and then the full-scale war weakened the opportunities for the development of tourism in the region, in particular; led to a mass outflow of the population abroad, a decrease in the level of income and, thus, a narrowing of the capacity of the domestic market, in particular tourism, a decrease number of active travel agencies, tour operators, temporary accommodation facilities, deterioration of health facilities, treatment facilities and sanatorium-resort potential. It is shown that in order to ensure a higher level of state policy management and the course of tourism development processes, the Strategy for the Development of the Tourist Complex of the Carpathian Region of Ukraine should be adopted and implemented, the goal of which is the managed strategically balanced development of tourism as a complex, the realization of its potential in the economy, the growth of the quality of life of the population of the regions of the region, The strategic goals of state policy should include: the formation and popularization of a common tourist product; achievement of a unified vision of modernization of the tourist complex of the region; impact on increasing the resource potential of the tourist complex and the region; contribution to the realization of the potential of socio-economic development of the region; smart diversification. Convergence of the provisions of strategic planning of the development of the tourist complex of the region with the operational goals of strategies of regional progress and tourism development programs in the regions of the region is of great importance. It is argued that the planning and implementation of the state policy for the development of the tourist complex of the Carpathian region of Ukraine should take place on the basis of the appropriate organizational and economic mechanism, which consists of a management subsystem and interconnected organizational and economic blocks, which contain measures that must be implemented in stages.*

Keywords: tourism, tourist complex, state policy, development strategy, tourist clusters, destinations.

JEL Classification: F40, L83, O18

DOI: <https://doi.org/10.32782/tourismhospcee-12-1>

Постановка проблеми. Україна має гарні природно-кліматичні умови, ресурси, рекреаційно-лікувальні й санаторно-курортні об'єкти, велику самобутню історико-культурну спадщину, що формує значний потенціал розвитку туристичного комплексу, унікальність і різноманітність якого формують Карпатський, Кримський, Причорноморський, Київсько-Дніпровський, Полісько-Подільський та Донецько-Дніпровський туристичні райони з властивими для них туристичними ресурсами й ознаками привабливості.

Відновлення та ефективна реалізація потенціалу туризму, зокрема на етапі повноцінної відбудови України, потребує, з одного боку, селективного (з урахуванням регіональної і місцевої специфіки), а, з іншого боку, системного (на засадах становлення повноцінного туристичного комплексу) підходу. Одним з перспективних напрямів є розвиток туристичного комплексу Карпатського регіону України, території якого мають властиву їм специфіку, обумовлену природно-ресурсними та кліматичними умовами цього краю, а також перевагами й можливостями (лікувальні й рекреаційні ресурси, санаторно-курортні комплекси, водні об'єкти, мальовничі ландшафти, унікальні рельєфи, великі площі лісів та значна чисельність об'єктів культурної спадщини і традиційних ремесел, розбудована мережа туристично-рекреаційних об'єктів і маршрутів) в сенсі нарощення й ефективного використання туристичного та суміжного з ним потенціалу.

Водночас, попри наявність низки трендів до розвитку об'єктів туризму, модернізації туристичної інфраструктури та збільшення обсягів туристичних потоків, які намітилися на довоєнному етапі, у повній мірі туристичний потенціал України не був реалізований, а в час спершу COVID-19, а надалі повномасштабної війни, вітчизняна туристична галузь набула ознак стагнації. Попри ці об'єктивні причини, розвитку туристичного комплексу перешкоджає й низка суб'єктивних чинників, а саме недостатня керованість і стратегічна вивіреність політики розвитку туризму як комплексу (з генеральним плануванням розміщення об'єктів та спеціалізованої інфраструктури, зв'язків індустрії гостинності та дозвілля з іншими галузями економіки), хаотичність інвестицій і надмірна територіальна концентрація туристичних потоків в межах окремих дестинацій на тлі значно менш інтен-

сивного використання туристично-рекреаційних можливостей інших територій, все ще нерозвиненість повноцінної туристичної інфраструктури, незадовільний стан низки пам'яток історико-архітектурної спадщини, доріг та під'їздів до об'єктів курортної сфери, забруднення територій тощо.

Існуючі на сьогодні розробки теоретико-методичного та прикладного характеру або не враховують особливості функціонування та розвитку туризму в умовах війни і його відновлення у поствоєнний період, або не передбачають прогресивні практики та підходи до формування й ефективного використання потенціалу туризму як комплексу. Це актуалізує завдання розвитку концептуальних засад, а також обґрунтування дієвих і ефективних методико-прикладних інструментів та засобів удосконалення державної політики розвитку туристичного комплексу регіону.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Загальнотеоретичні та методичні аспекти функціонування і розвитку туризму розкриваються у публікаціях таких науковців, як С. Гуткевич [5, с. 15–25], Н. Іванченко [7], О. Мельниченко [9, с. 69–78] та інші. Особливості комерційної господарської діяльності туристичних підприємств розкриті в публікаціях А. Арубіної, Ю. Онойка, Н. Щербатюк [1], Т. Васильціва, Р. Лупака, О. Рудковського, С. Белікової [4, с. 17–25] та інших дослідників. Аспекти розвитку, економічної безпеки та забезпечення конкурентоспроможності суб'єктів туристичного бізнесу досліджені у працях Л. Безуглої, Т. Куваєвої, Т. Герасименко [2], О. Морозової, О. Морозова [8, с. 42–48], Т. Ткаченка, О. Гладкого, В. Жученка [11, с. 81–90] та інших вітчизняних і зарубіжних науковців. Питанням державного регулювання, а також публічно-приватної політики стимулювання розвитку туристичного комплексу національної економіки присвячені праці Т. Васильціва, Р. Лупака [3, с. 17–25], С. Домбровської [6, с. 22–33], А. Охріменка [10] та ін.

Разом із тим, ефективна державна політика регулювання розвитку туристичного комплексу опирається на повноцінний теоретико-методичний базис в цій сфері.

Постановка завдання. Метою статті є узагальнення проблематики та визначення імперативів розвитку туристичного комплексу країни в умовах війни.

Виклад основного матеріалу дослідження. Області Карпатського регіону Укра-

їни характеризуються як території з високим рівнем туристичного потенціалу, а також гарними передумовами для функціонування й розвитку туристичного комплексу. Природно-ресурсний та історико-культурний потенціал областей регіону в поєднанні з вигідним географічним положенням слугує переконливим аргументом на користь висновку про існування прямих передумов для розвитку тут туристичного комплексу. На новітньому етапі еволюції вітчизняної економіки передумови розвитку туристичного комплексу регіону на загал покращилися. Підтвердженням такого висновку є, по-перше, збереження екосистеми територій (попри низку екологічних проблем, а також вирубку лісів, забруднення водних об'єктів тощо); по-друге, наявність позитивних тенденцій у сенсі соціально-економічного розвитку регіону та збільшення місткості внутрішнього ринку; по-третє, покращення низки макроекономічних характеристик розвитку туризму та його інфраструктури (збільшення чисельності суб'єктів господарювання у таких видах економічної діяльності, як тимчасове розміщування й організація харчування, мистецтво, спорт, розваги й відпочинок; зростання кількості обслуговуваних туристів у готелях, нарощення масштабів господарської діяльності в секторі туризму та рекреації і податкових поступлень, покращення інтелектуально-кадрового забезпечення суб'єктів туристичної галузі та ін.).

Спершу пандемія COVID-19, а надалі повномасштабна війна, що розпочалася у 2022 р., з одного боку, послабили можливості для розвитку туристичного комплексу (коли призвели до масового відтоку населення за кордон, зниження рівня доходів та звуження, таким чином, місткості внутрішнього ринку, зокрема туризму; заклади тимчасового розміщування у першій половині 2022 р. приймали переважно ВПО, не орієнтуючись на комерційний результат; зменшилася кількість діючих турагентств, туроператорів, закладів тимчасового розміщування; погіршився оздоровчий, лікувальний та санаторно-курортний складники туристичного потенціалу краю). Однак, з іншого боку, одночасно послуговували чинником стимулятором попиту на туристичні послуги у підсумку втрати морських курортів на півдні країни, переміщення в західні області України осіб з територій бойових дій і прилеглих районів, обмеження у виїзді за кордон чоловічого населення у віці 19–59 років.

Для комплексного аналізу розвитку туристичного потенціалу областей Карпатського регіону України розроблено й апробовано авторський методичний підхід, який ґрунтується на розрахунку емпіричного показника (компоненти: природний, соціально-економічний, інституційно-організаційний та інноваційний) туристичного потенціалу. Встановлено, що розвиток туристичного потенціалу Закарпатської області протягом 2010–2021 рр. був помірний (середнє значення становило 0,671, а середньорічний темп – 0,41 в.п.). Ідентифіковано каталізатори розвитку туристичного потенціалу Закарпатської області (потужність очисних споруд, обсяги та частка поточних витрат на охорону навколишнього природного середовища у ВРП, середньомісячна номінальна заробітна плата, наявний дохід населення, кількість клубних закладів, частка туристів-іноземців у регіоні).

Львівська область характеризувалася високими темпами розвитку туристичного потенціалу (0,807 та 0,72 в.п. відповідно). У період війни область випереджала інші регіони України за показниками податкових надходжень від туристичної галузі. Встановлено, що основними чинниками стримування розвитку туристичного потенціалу області стали збільшення частки земель природно-заповідного фонду та кількості малих підприємств і туроператорів, турагентів.

Розвиток туристичного потенціалу Івано-Франківської області за 2010–2021 рр. був вище помірного рівня (0,752 та 0,64 в.п. відповідно). Основними детермінантами розвитку туристичного потенціалу цього регіону стали збільшення обсягів використання свіжої води, частки земель природно-заповідного фонду, наявного доходу населення, прямих іноземних інвестицій, кількості туроператорів і турагентів, середньої тривалості перебування у колективних засобах розміщення. Контраверсійний вплив на розвиток туристичного потенціалу регіону мали збільшення викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря від стаціонарних джерел забруднення, збільшення частки забудованих земель, площі сільськогосподарських угідь і обсягів роздрібного товарообороту підприємств роздрібної торгівлі.

Розвиток туристичного потенціалу Чернівецької області знаходився на рівні, нижчому за помірний (0,599 та 0,08 в.п. відповідно). Незважаючи на оптимальне поєднання при-

родних ландшафтів, локацій рекреації, культурно-історичних і релігійних об'єктів, розвиток туристичного потенціалу був нижчим за середньорегіональний протягом усього досліджуваного періоду. Основними причинами значного регресу стали збільшення частки забудованих земель, зменшення ВРП на душу населення у фактичних цінах, кількості малих підприємств в індустрії туризму та кількості колективних засобів розміщування.

Виявлення каталізаторів і регресорів розвитку туристичного потенціалу Карпатського регіону України слугує вагомою інформаційно-аналітичною основою для розробки положень нової регіональної стратегії поступу туризму в умовах повоєнного відновлення. За результатами дослідження факторної ознаки ідентифіковано детермінанти, зміна яких у поточній перспективі сприятиме сталому розвитку або призведе до регресу туристичного потенціалу регіону. Зокрема, індикатори-регресори мають контраверсійний (невизначений) характер впливу на процеси розвитку туристичної галузі у короткостроковому періоді.

Якість державної політики щодо формування та розвитку туристичного комплексу Карпатського регіону України можна вважати високою та такою, що в певній мірі посприяла поступу цього сектора регіональної економіки, покращенню його інституційної спроможності, розвитку інфраструктури. Окремою сильною стороною регіональної політики в цій сфері слід вважати наявність профільних органів на рівні обласних державних військових адміністрації всіх областей регіону, а також реалізацію обласних програм розвитку туризму й курортів. Вказане є свідченням інституціалізації та практики планування політики розвитку туризму в регіоні.

Натомість, регіональній політиці в аналізованій сфері все ще характерні такі слабкі сторони: несформованість повноцінної системи збору статистичних даних з розвитку туристичного комплексу, відсутність системи моніторингу якісних параметрів здійснення та розвитку туристичної діяльності у тих, чи інших видах туризму, декларативність частини заходів, передбачених регіональними програмами розвитку туризму, необґрунтованість планових значень низки індикаторів очікуваних результатів державної політики, невибудуваність повноцінної інституційно-організаційної системи забезпечення розвитку туризму. Крім того, сформоване в регіоні бізнес-середовище все

ще не сприятливе для інвестицій населення в туристичний бізнес, відсутня система моніторингу бізнес-середовища, чинників і перешкод функціонування та розвитку елементів туристичного комплексу.

Наявність цих слабких місць активує дію низки викликів і загроз, що можуть посилювати процеси розвитку туризму в регіоні, призводити до його тінізації, структурних дисбалансів, зарегульованості дозволів і погоджень при будівництві і відкритті готельно-ресторанних об'єктів, хаотичного розвитку окремих сегментів туризму (особливо – малого бізнесу), що штучно деформує конкурентне середовище, знижує ефективність суб'єктів галузі, погіршує інвестиційну привабливість як туризму, так і регіональної економіки в цілому.

У підсумку ідентифікації потенційних можливостей, викликів та загроз (результати SWOT-аналізу), системних вад публічного управління розвитком туризму в областях Карпатського регіону України встановлено та доведено актуальність і переваги переходу до спільної єдиної і узгодженої міжрегіональної політики в цій сфері. Йдеться про ухвалення та реалізацію Стратегії розвитку туристичного комплексу Карпатського регіону України, метою якої стане керований вивірений розвиток туризму як комплексу, реалізація його потенціалу в економіці, покращення якості життя населення. Досягненню визначеної мети сприятиме реалізація наступних стратегічних цілей: (1) формування й популяризація спільного туристичного продукту; (2) досягнення єдиної візії модернізації туристичного комплексу регіону; (3) вплив на нарощення ресурсного потенціалу туристичного комплексу і регіональної економіки; (4) внесок у реалізацію потенціалу соціально-економічного розвитку територій; (5) розумна диверсифікація. Важливо адаптувати інструментарій Стратегії до трьох можливих сценаріїв: оптимістичного (швидке завершення війни, повноцінна євроінтеграція й розвиток), прагматичного («справедливий мир» у підсумку тривалої виснажливої війни, поступове відновлення), песимістичного (тривала війна з наслідками стагнації, знелюднення, виснаження). У відповідності до вказаних концепційних положень слід формувати й інші структурні елементи Стратегії, якими є оперативні цілі, завдання, механізми й інструменти реалізації, фінансове забезпечення, методологія моніторингу й контролю та ін.

Практична апробація положень Стратегії розвитку туристичного комплексу Карпатського регіону України потребує формування та реалізації відповідного організаційно-економічного механізму (рис. 1), що складається

з взаємопов'язаних між собою елементів організаційного і економічного блоків та реалізується через послідовне поетапне впровадження заходів кожного з них, коли завдання організаційного блоку – вибудування ефек-

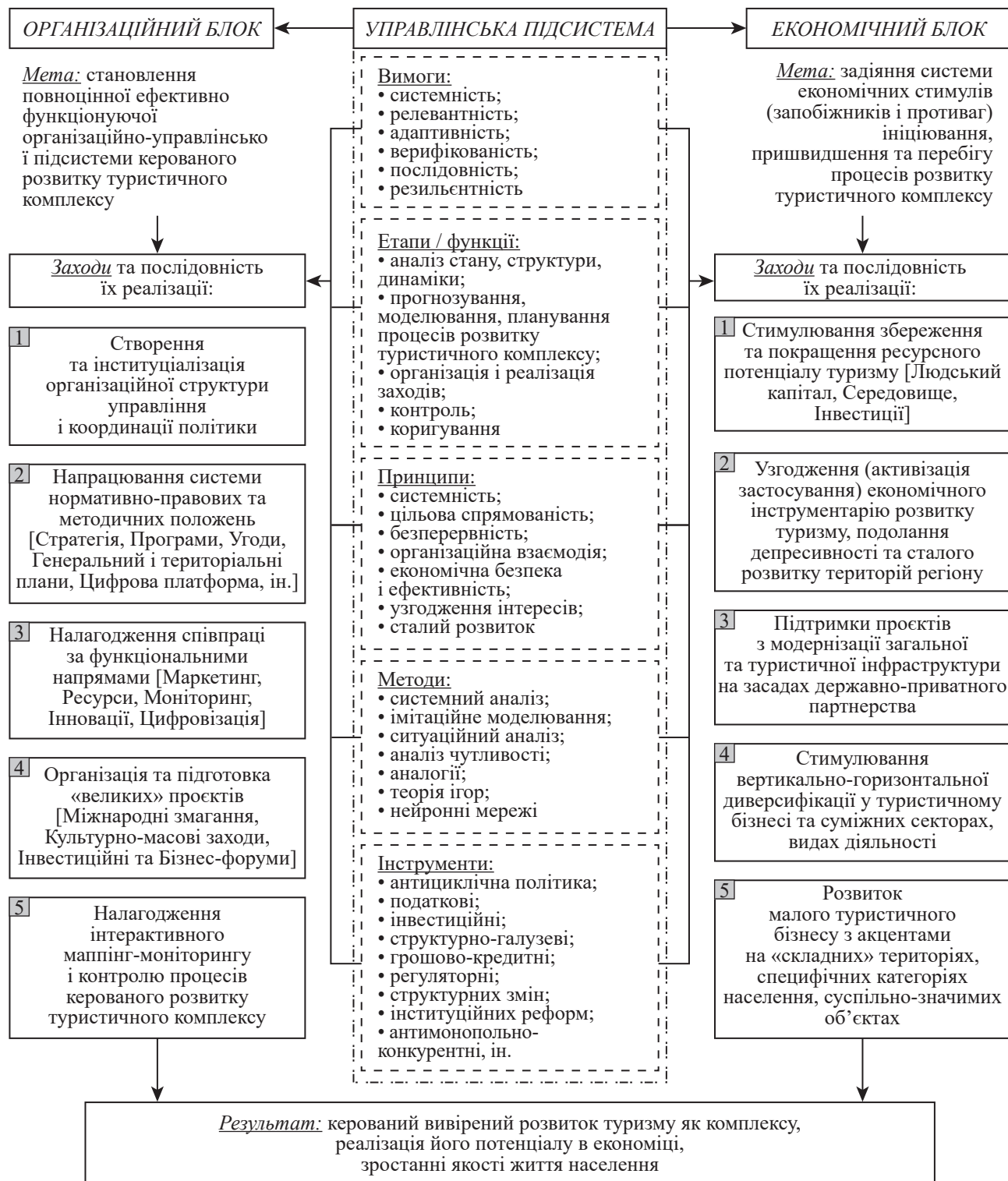

Рис. 1. Модель організаційно-економічного механізму розвитку туристичного комплексу Карпатського регіону України

Джерело: авторська розробка

тивно функціонуючої і повноцінної організаційно-управлінської підсистеми керованого розвитку туристичного комплексу регіону, а економічного – формування дієвих економічних стимулів, запобіжників та противаг ініціювання, пришвидшення та перебігу процесів розвитку туристичного комплексу регіону згідно з цілями і завданнями Стратегії.

Кластерний підхід слід вважати провідною філософією / ідеєю, концептом розвитку туристичного комплексу Карпатського регіону України. Адже туристичний комплекс – це і є єдиний великий туристичний кластер, утворений сукупністю суб'єктів господарювання різних видів економічної діяльності та галузей, які, з одного боку, створюють та просувають цілісний туристичний продукт, однак, з іншого боку, спільно раціонально й ефективно використовують ресурсний, економічний, інфраструктурний та інший потенціал краю. Управління розвитком туристичного комплексу регіону на засадах кластерного підходу забезпечує низку системних переваг, включно зі зростанням ефективності на мікроекономічному рівні та комплексним, значно керованішим розвитком туризму в регіоні та в окремо взятих дестинаціях.

Стержневим аспектом побудови туристичного кластеру є етапи технологічного процесу формування й надання туристичних послуг, а саме: (1) формування туристичного продукту, (2) створення туристичної пропозиції, (3) супровід споживача, (4) споживання туристичних послуг, (5) надання системи суміжних послуг, (6) розвиток попиту на туристичні послуги. Відтак, повноцінний туристичний кластер передбачає систему інституцій, функціонування яких в повній мірі реалізує завдання кожного з цих етапів. При тому, склад учасників кластеру також вибудовується за двома підсистемами, коли першу формують основні інституції, безпосередньо дотичні до створення і надання послуг (інституційна підсистема), а другу – організації, відповідальні за виконання низки важливих функцій (як-от: маркетинг, консалтинг, соціалізація, інвестиції та фінансування, аудит, організація і контроль та ін.) та формування фінансового, інтелектуально-кадрового, матеріально й техніко-технологічного, інформаційно-комунікаційного та ін. забезпечення туристичного комплексу (підсистема функціонально-ресурсної підтримки).

Утворення і започаткування діяльності туристичних кластерів передбачає інституціаліза-

цію відповідної структури (Координаційної ради туристичного кластеру), підписання й реалізацію колективної угоди учасниками, складання інституційно-функціональної схеми – системи і структури кластеру. При тому, до ключових завдань Координаційної ради входять: залучення учасників, вибудування організаційної структури управління, забезпечення функціонально-технологічних аспектів перебігу бізнес-процесів та комунікацій між суб'єктами системи; розробка й реалізація стратегії і програм розвитку кластеру; залучення інвестицій, фінансової та іншої підтримки, проведення спільних маркетингових заходів, лобіювання інтересів учасників, участь у формуванні та реалізації політики розвитку туризму територій і регіону, моніторинг та контроль перебігу процесів.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Області Карпатського регіону України є територіями з високим рівнем туристичного потенціалу, а також гарними передумовами для функціонування й розвитку туристичного комплексу. Природно-ресурсний та історико-культурний потенціал областей регіону в поєднанні з вигідним географічним положенням слугує переконливим аргументом на користь висновку про існування прямих передумов для розвитку тут туристичного комплексу. Однак, попри наявні позитивні передумови, спершу пандемія COVID-19, а надалі повномасштабна війна послабили можливості для розвитку туризму регіону, зокрема призвели до масового відтоку населення за кордон, зниження рівня доходів та звуження, таким чином, місткості внутрішнього ринку, зокрема туризму, зменшення чисельності діючих турагентств, туроператорів, закладів тимчасового розміщування, погіршення стану об'єктів оздоровчого, лікувального та санаторно-курортного потенціалу.

З метою забезпечення вищого рівня керованості державної політики та перебігу процесів розвитку туризму слід реалізувати елементи Стратегії розвитку туристичного комплексу Карпатського регіону України, а саме визначити її мету (керований стратегічно вивірений розвиток туризму як комплексу, реалізація його потенціалу в економіці, зростанні якості життя населення областей регіону), стратегічні (формування й популяризація спільного туристичного продукту; досягнення єдиної візії модернізації туристичного комплексу регіону; вплив на нарощення ресурсного потенціалу туристичного

комплексу і регіону; внесок у реалізацію потенціалу соціально-економічного розвитку регіону; розумна диверсифікація) та операційні цілі, завдання, індикатори їх реалізації, заходи Стратегії. Важливе значення має конвергенція положень стратегічного планування розвитку туристичного комплексу регіону з оперативними цілями стратегій регіонального поступу та програм розвитку туризму в областях регіону.

Планування та реалізація державної політики розвитку туристичного комплексу Карпатського регіону України має відбуватися на засадах відповідного організаційно-економічного механізму, який складається з управлінської підсистеми та взаємопов'язаних організаційного і економічного блоків, які містять заходи, що мають бути поетапно реалізованими. До заходів організаційного блоку включено: (1) створення та інституціалізацію організаційної структури управління і координації політики, (2) напрацювання системи нормативно-правових та методичних положень, (3) налагодження співпраці за функціональними напрямками, (4) організацію та підготовку «великих» проєктів, (5) налагодження інтерактивного мапінг-моніторингу і контролю процесів керованого розвитку туристичного комплексу. Відповідно, заходами економічного блоку визначені: (1) стимулювання збереження та покращення ресурсного потенціалу туризму, (2) узгодження (активізація застосування) економічного інструментарію розвитку туризму, подолання депресивності та сталого розвитку територій, (3) підтримка проєктів з модернізації загальної та туристичної інфраструктури на засадах державно-приватного партнерства, (4) стимулювання вертикально-горизонтальної диверсифікації у туристичному бізнесі та суміжних секторах, видах діяльності, (5) розвиток малого туристичного бізнесу з акцентами на «складних» територіях, специфічних категоріях населення, суспільно-значущих об'єктах.

Подальші наукові дослідження в цій сфері доцільно спрямувати на вдосконалення методики аналізування й оцінювання ефективності державної політики розвитку туристичного комплексу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Арубіна А. В., Онойко Ю. Ю., Щербатюк Н. І. Сучасні тенденції розвитку внутрішнього туризму. *Економіка та суспільство*. 2023. № 48.

URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/2227>

2. Безугла Л., Куваєва Т., Герасименко Т. Проблеми та перспективи розвитку інклюзивного туризму в Україні та Європі. *Економіка та суспільство*. 2022. № 43. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-43-3>

3. Васильців Т. Г., Лупак Р. Л. Оцінювання формування конкурентних переваг туристичних підприємств. *Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки*. 2016. Вип. 3 (1). С. 189–194.

4. Васильців Т. Г., Лупак Р. Л., Рудковський О. В., Белікова С. О. Стан та тенденції розвитку туристичного комплексу в контексті забезпечення економічної безпеки України. *Економіка та держава*. 2019. Вип. 19. С. 17–25.

5. Гуткевич С. О. Привабливість Українських Карпат: сільський зелений туризм : монографія. Київ : НУХТ, 2016. 293 с.

6. Домбровська С. М. Державне регулювання туристичної галузі України : монографія. Харків : НУЦЗУ, 2016. 196 с.

7. Іванченко Н. М. Проблеми та перспективи розвитку рекреаційного туризму. *Ефективна економіка*. 2015. № 5. URL: <http://economy.nayka.com.ua/?op=1&z=4112>

8. Морозова О. С., Морозов О. В., Волочнюк Є. Г. Розвиток рекреаційно-туристичної діяльності в умовах змін клімату в південному регіоні України. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2019. Вип. 28. Ч. 2. С. 42–48.

9. Мельниченко О. А. Особливості розвитку індустрії туризму в Україні : монографія. Харків : НУЦЗУ, 2017. 153 с.

10. Охріменко А. Г. Досвід європейських країн фінансування туризму. *Вісник Львівського університету. Серія: Міжнародні відносини*. 2014. № 34. С. 160–167. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VLNU_Mv_2014_34_20

11. Ткаченко Т., Гладкий О., Жученко В. Рекреаційний туризм: диверсифікація продуктового портфеля. *Scientia Fructuosa*. 2021. № 138 (4). С. 81–90.

12. Vasyltsiv T. G., Lupak R. L., Rudkovskyi O. V. Directions and means of stimulating social responsibility of entrepreneurship in Ukraine. 2019. *Economy and state*. № 5. Р. 4–8.

13. Васильців Т. Г. Економічна безпека підприємства України: стратегія та механізми зміцнення. Львів : Арал, 2008. 384 с.

REFERENCES

1. Arubina A. V., Onoiko Yu. Yu., Shcherbatyuk N. I. (2023). Modern trends in the development of domestic tourism. *Economy and society*, no. 48. Available at: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/2227>

2. Bezugla L., Kuvaeva T., Gerasimenko T. (2022). Problems and prospects of the development of inclusive tourism in Ukraine and Europe. *Economy and society*, no. 43. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-43-3>
3. Vasylytsiv T. G., Lupak R. L. (2016). Evaluation of the formation of competitive advantages of tourist enterprises. *Bulletin of the Khmelnytskyi National University. Economic sciences*, no. 3 (1), pp. 189–194.
4. Vasylytsiv T. G., Lupak R. L., Rudkovskyi O. V., Belikova S. O. (2019). The state and trends of the development of the tourist complex in the context of ensuring the economic security of Ukraine. *Economy and the state*, no. 19, pp. 17–25.
5. Gutkevich S. O. (2016). The attractiveness of the Ukrainian Carpathians: rural green tourism : monograph. NUKHT Publishing House, Kyiv, Ukraine.
6. Dombrovska S. M. (2016). State regulation of the tourist industry of Ukraine : monograph. NUTSU Publishing House, Kharkiv, Ukraine.
7. Ivanchenko, N. M. (2015). Problems and prospects for the development of recreational tourism. *Efficient economy*, no. 5. Available at: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=4112>
8. Morozova O. S., Morozov O. V., Volochniuk E. H. (2019). Development of recreational and tourist activities in the conditions of climate change in the southern region of Ukraine. *Scientific Bulletin of the Uzhhorod National University*, no. 28, pp. 42–48.
9. Melnichenko O. A. (2017). Features of tourism industry development in Ukraine : monograph. NUTSU Publishing House, Kharkiv, Ukraine.
10. Okhrimenko A. G. (2014). The experience of European countries of tourism financing. *Visnyk of Lviv National University. Series: International Relations*, no. 34, pp. 160–167. Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VLNU_Mv_2014_34_20
11. Tkachenko T., Gladkyi O., Zhuchenko V. (2021). Recreational tourism: diversification of the product portfolio. *Scientia Fructuosa*, no. 138(4), pp. 81–90.
12. Vasylytsiv T. G., Lupak R. L., Rudkovskyi O. V. (2019). Directions and means of stimulating social responsibility of entrepreneurship in Ukraine. *Economy and state*, no. 5, pp. 4–8.
13. Vasylytsiv, T. H. (2008). *Ekonomichna bezpeka pidpriemnytstva Ukrainy: stratehiia ta mekhanizmy zmitsnennia*. Lviv: Aral, 384 p.

Стаття надійшла до редакції
29 січня 2025 р.